

Paul C. Kaiser, Rotterdam, ca. 1935.
Illustraties: H.C. van Eck.

Dit boek uit 1935, destijds verkrijgbaar als premieartikel bij de beschuit van Kaiser, is in 1974 nog als feuilleton gepubliceerd in het Nederlands Dagblad van hoofdredacteur P. Jongeling. Het zal toen meer gegaan zijn om de stichtelijke strekking dan om de actualiteit: in 1974 was het Maasstation al twintig jaar verdwenen.

Jan Hoogendijk moet afscheid van de ULO nemen zonder het diploma: vader is gestorven en er moet geld verdiend worden. De meester laat hem beloven eerlijk en plichtsgetrouw te zijn. Jan kan altijd bij hem terecht bij moeilijkheden. Tegen klasgenoot Kees vertelt hij dat hij in de groente-expeditie gaat. Zijn oom heeft hem het baantje bezorgd maar wat het inhoudt weet hij nog niet. Kees denkt dat hij op de groentemarkt aan de Rotte gaat werken; 'wat een snertbaan'. Maar moeder is hem dankbaar.

Heel vroeg gaat Jan op weg naar zijn nieuwe werkkring, de trekhond van de melkboer is nog maar net wakker. Op naar het Rijksentrepot bij het Maasstation. Vanuit Kralingen loopt hij langs de Oostpoort en arriveert veel te vroeg bij loods B. De chef is een scheldende en snauwende hufter, de collega's onverschillig, alleen een lange blonde brildrager is wel vriendelijk. Er worden vanuit een schip in het Boerengat uien aangevoerd die via een machine in zakken van vijftig kilo gaan, die Jan van de uienhor op de bascule moet tillen. Het is letterlijk loodzwaar werk maar de zakkennaaiër helpt hem als hij het niet vol kan houden. Het is vies en stoffig in de loods en de uienlucht is intens. De eigenaar van de zaak komt langs en de chef slijmt bij hem. Tegen de arbeiders is hij honds, maar een zakkendrager dreigt hem een

paar minuten met zijn rooie kop in het Boerengat te houden. Dat helpt even.

Jan is kapot van het zware werk maar thuis houdt hij zich groot. 's Middags moeten er sleperswagens geladen worden, dat is iets minder zwaar. Blonde Klaas, die sloeber wordt genoemd, legt hem uit hoe het werk in elkaar zit: op de Gelderse Kade, bij de Oude Haven worden de zakkendragers per karwei ingehuurd, schepen lossen of spoorwagens laden en lossen. Het werk is sterk afhankelijk van de schommelende uienprijzen. Vrouwen en meisjes zoeken de rotte uien eruit.

Er moet weer een schip gelost worden, dus worden er zeven zakkendragers geworven. Een ervan moet eerst een borrel hebben voordat hij kan werken. Tijdens de klus komt er nog een bierverkoper langs, het werk maakt dorstig. Jan drinkt mee maar kan daarna niet meer werken en valt in slaap op een stapel zakken. Hij neemt zich voor niet meer te drinken. Zo gaat de week voorbij, hij wordt door de vrouwen in de maling genomen en stinkt naar uien.

Het is winter en de Zeeuwse uien moeten tegen de vorst beschermd worden, ze zijn schaars en dus duur. Er gebeurt weinig, de losse werklieden hebben geen inkomen. Als Jan naar huis gaat spreekt zijn collega *'de kreupele'* hem aan, er moet overgewerkt worden 's avonds. Hij blijkt mee te moeten werken aan een inbraak in de loods, als hij niet wil wordt hij bedreigd. Als hij een kik geeft verdwijnt hij in het Boerengat. De misdaad drukt zwaar op zijn gemoed.

De volgende dag wordt de inbraak ontdekt, er is een aantal zakken uien verdwenen. De patroon wordt geroepen en de politie stelt een onderzoek in, zonder resultaat. Jan zweet peentjes als de speurhond ingezet wordt, maar dank zij de sterke uienlucht heeft het dier geen succes. Klaas verdenkt de kreupele, later wordt de zakkennaai verdacht. Thuis is Jan stil, zijn moeder merkt wel dat er iets is maar hij houdt het voor zich, verteerd door wroeging.

Voor een nieuwe lading uien moet Jan Dikke Bet, de voorvrouw, gaan waarschuwen. Zij woont in de Lijnbaanstraat (nu Hennekijnstraat, bij de Aert van Nesstraat), een achterbuurt. Onderweg wil de drankverslaafde zakkendrager hem zijn aandeel in de opbrengst van diefstal geven, vijf gulden, maar hij weigert het aan te nemen. Via de markt op de Goudse Singel loopt hij naar het huis van Dikke Bet. Klaas en zijn vader wonen daar ook. Klaas ligt ziek in bed maar voor Jan speelt hij een stukje op zijn viool. Die wordt ontroerd door het mooie oude liedje dat zijn moeder vaak zong. Bet komt thuis en zegt dat ze de dokter laat komen, *'je ben in de bus* (ziekenfonds, niet vanzelfsprekend in de jaren dertig), *dus die kerels kenne voor ons net zo goed klaar staan as voor de rijke lui'*. Hij doet zijn boodschap en gaat terug naar loods B. Bet neemt hem in bescherming tegen de plagerijen van de vrouwen en het politieonderzoek heeft niets opgeleverd. Maar zijn geweten blijft hem plagen.

Het nieuws van de inbraak heeft ook het gezin Hoogendijk bereikt, moeder vindt het maar vreemd dat Jan er niets over verteld heeft. Zaterdagmiddags gaat hij weer bij Klaas op ziekenbezoek, die te moe is om viool te spelen. Bet vertelt Jan dat Klaas en zijn vader het grootste deel van hun verdiensten afstaan aan Klaas' twee zusters,

wier mannen werkloos zijn.

Via de Hoofdstraat (waarschijnlijk de Hoogstraat) loopt hij naar de Nieuwe Haven, maar ziek van wroeging gaat hij naar huis en naar bed.

Klaas is wat opgeknappt en speelt weer op zijn viool. Hij vertelt over Zeeland, waar hij vroeger gewoond heeft. Lyrisch schildert hij de weidse vergezichten en hoge luchten, de dijken en de gorzen. Maar hij moet werken voor de gezinnen van zijn zussen, die van hem en zijn vader profiteren. Later zal hij teruggaan. Op straat vecht de lange zakkendrager met zijn vrouw, hij wil haar dierbaarste bezit, een naaimachine, naar de lommerd brengen om drank te kopen. Het lukt hem niet. Hij wil Jan een borrel kopen maar die weigert. Hij loopt doelloos rond in de stad en later heeft hij nachtmerries en droomt hij van de meester.

Klaas is weer aan het werk, maar een zakkendrager maakt zijn ladder los zodat hij een doodsmak zal maken. Jan waarschuwt net op tijd en geeft de dader een vuistslag. Dikke Bet grijpt in en door te dreigen dat alle vrouwen het werk neer zullen leggen zorgt ze dat de man ontslagen wordt. De lange zakkendrager is intussen zo afgetakeld dat hij onder het werk in het water valt. Met de ziekenauto van het Rode Kruis wordt hij naar het ziekenhuis op de Hoogstraat gebracht. Bet over de drank: *'die rommel maakt je naar ziel en lichaam kaduuk en de kastelein wordt er dik en vet van'*.

Jan gaat uitgeput van het werk en de emotie naar huis en blijft de volgende dag in

bed, hij trekt het niet meer. Hij is zwaar ziek, de dokter komt en weet ook niet wat hem scheelt. Dan komt Klaas op bezoek, door een opmerking van Jans moeder heeft hij uitgevonden wat er gebeurd is en eindelijk bekent Jan zijn aandeel in de inbraak aan hem. Klaas veroordeelt hem niet maar heeft begrip en medelijden. Jan stelt voor om de meester om hulp te vragen, Klaas zal bij hem langs gaan.

Meester wil helpen en neemt de tram naar de Schiekade, waar het grote herenhuis staat van meneer Van Diemen, de patroon. De mannen liggen elkaar wel, en als de meester de toedracht van de inbraak uit de doeken heeft gedaan weet Van Diemen wat hem te doen staat. In de loods vraagt hij eerst aan de chef hoe Jan functioneerde. Die geeft een goede beoordeling maar zegt erbij dat hij eigenlijk te netjes is voor dit soort werk. Als er even niets te doen is pakt hij een studieboek. De kreupele wordt ontslagen en de volgende dag bezoekt de patroon Jan. Hij stelt hem een kantoorbaan in het vooruitzicht met studiefaciliteiten, met behoud van zijn huidige loon (jongste bedienden verdienen de eerste tijd vaak niets!). Jan bekent nu ook alles aan moeder.

De vader van Klaas ligt in het ziekenhuis, hij moet aan een breuk geopereerd worden. Zijn dochter Sjaan komt dus naar Klaas toe om geld. Gelukkig is Bet thuis, die haar onderuit de zak geeft en haar tenslotte vierkant de trap af gooit. En Klaas vertelt ze dat hij harder moet zijn voor die klaplopers. Klaas neemt zijn viool en gaat over de Goudsche Singel richting Kralingen, naar Jan. Daar speelt hij voor Jan en de meester, terwijl hij aan zijn overleden moeder denkt. Na meesters vertrek praat Jan hem bij over de laatste gebeurtenissen. Klaas is niet blij, vriendschap tussen een kantoorclerk en een arbeider kan niet. Maar zo is Jan niet.

Als Jan een paar weken later weer helemaal beter is krijgt hij van Van Diemen vijftwintig gulden om een weekje weg te gaan. Hij besluit met Klaas naar Zeeland te gaan, naar Tholen en Stavenisse, waar Klaas vandaan komt. Ze kunnen logeren bij de tante van Klaas en de beurtschipper wil ze gratis meenemen, zo komen ze royaal uit met het geld. Vanaf de Noordblaak steken ze van wal, over de Maas tuffen ze langs de schepen van de Holland-Amerikalijn en de Lloyd, waarna ze de Oude Maas opdraaien en door het groene landschap varen. Klaas geniet, ze passeren het Zijpe tussen St.-Philipsland en Duiveland en hij wijst Jan aan waar Nieuwerkerk, Ouwerkerk en Tholen met St.-Annaland liggen. Stavenisse is niet ver meer en met smaak verorberen ze de boterhammen en pannenkoeken die Dikke Bet ze meegegeven heeft. De volgende dag wandelen ze naar het kerkje waar Klaas' moeder begraven ligt. Klaas speelt op zijn mooiste voor haar.

Hoewel de Here in het hele boek welgeteld één keer voorkomt, en dan ook nog in het lied *Ziet in blinde razernij*, doet het door en door gereformeerd aan, de vergelijking met W.G. van de Hulst dringt zich op. Immers, alle ingrediënten van het zondagsschoolboek zijn aanwezig: de overleden vader, de afgebroken schoolopleiding om geld te verdienen voor moeder en de kleintjes, het (te) zware werk, de pesterijen, spot en hoon die Jan over zich heen krijgt, de afgedwongen misdaad en vooral het daardoor veroorzaakte zonde- en schuldbesef. Uiteraard bekent Jan op zijn ziekbed (de catharsis) en zijn oude ULO-meester zorgt dat alles